

Vlaams
Parlement

ingediend op **1312** (2017-2018) – Nr. 1
20 oktober 2017 (2017-2018)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid
uitgebracht door Danielle Godderis-T'Jonck

over het boek
'Ons Voedsel – Wat met ons Voedsel'

Samenstelling van de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid:

Voorzitter: Jos De Meyer.

Vaste leden:

Cathy Coudyser, Jelle Engelbosch, Danielle Godderis-T'Jonck, Sofie Joosen, Sabine Vermeulen, Peter Wouters;

Jos De Meyer, Bart Dochy, Tinne Rombouts, Johan Verstreken;

Herman De Croo, Francesco Vanderjeugd;

Els Robeyns, Steve Vandenberghe;

Bart Caron.

Plaatsvervangers:

Vera Celis, Matthias Diependaele, Bert Maertens, Marius Meremans, Wilfried Vandaele,

Tine van der Vloet;

Robrecht Bothuyne, Lode Ceyssens, Michel Doomst, Jan Durnez;

Lydia Peeters, Freya Saeys;

Rob Beenders, Kurt De Loor;

Johan Danen.

Toegevoegde leden:

Stefaan Sintobin.

INHOUD

1. Uiteenzetting door Wannes Keulemans, hoogleraar faculteit Bio-ingenieurswetenschappen KU Leuven, afdeling Plantenbiotechniek	4
1.1. Is er genoeg voedsel voor iedereen?	4
1.2. Wat met de huidige voedselverspilling?	5
1.3. Waarom moet de landbouw duurzamer worden?	5
1.4. Hoe ziet duurzame landbouw er dan uit?	6
1.5. Wat met alternatieven?	6
2. Uiteenzetting door Tessa Avermaete, postdoctoraal onderzoeker, faculteit Bio-ingenieurswetenschappen KU Leuven, afdeling Bio-economie	6
2.1. Wat is een duurzaam eetpatroon?	6
2.2. Wat is een goed voedselbeleid?	7
2.3. De toekomst van de Vlaamse voedingsketen	8
2.4. Is er nog toekomst voor de Vlaamse boer?	8
2.5. Een persoonlijke Vlaamse toekomstvisie	8
3. Vragen en opmerkingen van de commissieleden	8
4. Antwoorden van Wannes Keulemans en Tessa Avermaete	11
Gebruikte afkortingen	13
Bijlage: Powerpointpresentatie 'Wat met ons voedsel', zie de dossierpagina van dit stuk op www.vlaamsparlement.be	

De Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid organiseerde op 4 oktober 2017 een gedachtewisseling over het boek 'Ons Voedsel – Wat met ons Voedsel'. De hoofdlijnen van het boek werden voorgesteld door de auteurs Tessa Avermaete en Wannes Keulemans.

In het commissieverslag wordt verwezen naar de presentatie van Tessa Avermaete en Wannes Keulemans die terug te vinden is op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

1. Uiteenzetting door Wannes Keulemans, hoogleraar faculteit Bio-ingenieurswetenschappen KU Leuven, afdeling Plantenbiotechniek

Wannes Keulemans deelt mee dat aan het boek een meerjarig denkproces voorafging waar heel wat professoren uit allerlei disciplines werden bij betrokken. De namen werden opgenomen in de eerste slide van de powerpointpresentatie. Dit denkproces resulteerde in een globale visietekst. Het boek is gebaseerd op deze visietekst en werd geschreven voor een groter publiek.

1.1. Is er genoeg voedsel voor iedereen?

Malthus beweerde destijds dat de voedselproductie nooit de bevolkingstoename zou kunnen volgen, maar intussen is deze stelling achterhaald. Zowel in de moderne wereld als in de ontwikkelingslanden is de voedselproductie globaal genomen sterker gestegen dan de bevolkingsgroei. In macro-economische termen is er dus per persoon meer voedsel beschikbaar. Dat wil echter niet zeggen dat dit voedsel overal gemakkelijk beschikbaar is, en vooral in Afrika stelt zich op dit vlak een groot probleem.

De productie van tarwe van 1963 tot 2011 vertoont in verschillende landen een aanzienlijke stijging, wat wijst op een verbetering van het landbouwsysteem. In de Europese landen wordt een vertraging van de groei opgetekend, wat er op wijst dat het huidige landbouwsysteem hier op zijn limieten botst.

De verbetering van de landbouwproductie is zowel het gevolg van verbeterde landbouwtechnieken als het ontwikkelen van nieuwe gewassen, en hier duikt de problematiek op van genetisch gemanipuleerde organismen. Ongeveer tien procent van de plantaardige wereldvoedselproductie is vandaag reeds afkomstig van transgene gewassen. Europa volgt deze trend schoorvoetend en staat eerder weigerachtig tegenover het gebruik van ggo's in de landbouw. Toch is heel wat soja die als veevoeder wordt aangewend, afkomstig uit het buitenland en waarschijnlijk een transgeen product.

Toekomstgericht is het belangrijk om op te merken dat bijvoorbeeld in China de procedure voor de erkenningsperiode van ggo's tot een derde van de termijn bedraagt in vergelijking met Europa. Het is dus waarschijnlijk dat heel wat bedrijven hun ggo in China zullen laten erkennen waardoor Europa voor deze producten de boot dreigt te missen en dus ook geen impact heeft op de modaliteiten van de erkenning.

Er werd reeds gesteld dat mondiaal gezien de capaciteit bestaat om 12 miljard mensen te voeden. Het terugdringen van de productiekloof en voedselverspilling spelen hier echter een belangrijke rol. De productiekloof betekent dat in sommige landen of delen van de wereld minder wordt geproduceerd dan de natuurlijke omstandigheden zoals bodemgesteldheid, klimaat en neerslag, daar toelaten. Indien 95 percent van deze productiekloof zou worden gedicht, betekent dit een winst aan voedselproductie voor 6 miljard mensen. Een ander aspect is dat uit berekeningen blijkt dat mondiaal een derde van het voedsel verloren gaat aan

verliezen en voedselverspilling. Dit is echter een ruwe schatting waarbij betrouwbare detailcijfers ontbreken.

In Europa werd vrij lang geïnvesteerd in energiegewassen als biet, mais, graan en koolzaad. Dat is echter geen goede optie. Indien men één percent van het huidige energieverbruik in Vlaanderen via energiegewassen zou willen telen, heeft men voor bepaalde gewassen reeds de hele landbouwoppervlakte van Vlaanderen nodig. Dat is geen realistische optie.

Het produceren van vlees heeft eveneens een grote impact op de landbouwoppervlakte die men nodig heeft, naast de gevolgen ervan op het klimaat. De meest belastende teelt is de rundveeproductie, gevolgd door varken, kip en eieren. De klimaatbelasting slaat dan op aspecten als broeikasgasemissies, het verbruik van landbouwoppervlakte, energie, water, voedingsgewassen en dergelijke. Vleesproductie is dus enorm belastend, maar alleen reeds het verminderen van rundveeproductie ten voordele van bijvoorbeeld kip zou reeds een zeer grote verbetering betekenen voor het milieu. In Amerika zou dit nog een veel grotere verbetering tekenen, want het landbeslag door rundveeteelt is daar vijf keer groter dan in Europa.

1.2. Wat met de huidige voedselverspilling?

Elke Vlaming verspilt ongeveer 350 kg voedsel per jaar. Het gemiddelde voor Europa is 176 kg en wereldwijd bedraagt dit 185 kg per jaar. Het is echter interessant om via de ketenschakels te onderzoeken waar die verspilling precies zit. Een groot deel van de verliezen zit reeds in de primaire sector en dus bij de productie zelf, gevolgd door de verwerkingssector waar er ook aanzienlijke verliezen zijn. Bij de huishoudens is er veel minder verspilling. Dat betekent dat de mogelijke winsten in elke keten aanzienlijk verschillen, maar ook dat er voor elke keten een andere strategie zal moeten worden aangewend om voedselverliezen of voedselverspilling te voorkomen. Een andere parameter is dat, hoe verder in de voedselketen de verliezen zich voordoen, hoe groter de milieu-impact ervan is. De milieu-impact van bijvoorbeeld een blik erwten van een kilogram weggooiden is veel groter dan het verliezen van een kilogram erwten tijdens het oogsten.

1.3. Waarom moet de landbouw duurzamer worden?

Het duurzamer maken van landbouw betekent dat de grond veel efficiënter moet worden gebruikt. Ook wereldwijd is dit nodig, want er kan geen bijkomende landbouwgrond in gebruik worden genomen zonder het ecosysteem verder te hypothekeren. Aspecten als landgebruik, bodembenutting en het gebruik van meststoffen, water en energie spelen een belangrijke rol in een duurzame landbouw. De voorraden zijn beperkt en de milieubelasting van het gebruik van meststoffen en energie is aanzienlijk. Wereldwijd is landbouw de grootste waterverbruiker, maar de minst efficiënte. We moeten voor niet hernieuwbare grondstoffen dus in elk geval gaan naar een efficiënter gebruik en recyclage. Twee percent van het energieverbruik in Vlaanderen gaat bijvoorbeeld naar de primaire sector. In de totale voedingsketen is dat 20 percent.

Landbouw heeft een grote milieu-impact. De landbouw is verantwoordelijk voor 25 percent van de broeikasgassen en 30 percent van de reactieve stikstof, waarvan 22 percent in de veeteelt. Daarbij bestaat over het algemeen de indruk dat extensieve landbouw minder milieubelastend is dan intensieve landbouw. Heel wat studies tonen echter aan dat intensieve landbouw milieu-efficiënter is. De totale impact op broeikasgassen is in ontwikkelingslanden bijvoorbeeld even groot als in ontwikkelde landen, terwijl ontwikkelingslanden slechts instaan voor een derde van de voedselproductie.

1.4. Hoe ziet duurzame landbouw er dan uit?

De vraag is of landbouw wel natuurlijk kan zijn. Natuurlijke landbouw is de landbouw van de verre voorouders: plukken, jagen en vissen. Moderne landbouw is het wegnemen van onkruid, kweken en veredelen van gewassen, wat een impact heeft op de natuur. Landbouw en natuur gaan dus niet samen.

Als men de natuur wil beschermen of behouden moet men aan landsparing doen zoals op de slides wordt getoond. Bij meer extensieve of milieuvriendelijke vormen van landbouw zal de opbrengst minder groot zijn dan bij intensieve landbouw. Dat betekent dat voor het behouden van een even grote productie, er meer natuurlijke habitat in beslag zal moeten worden genomen. Heel wat Europese maatregelen als vergroening en sharing van landbouw en natuur zijn vanuit dit oogpunt niet ideaal. Er zijn ook studies die aantonen dat de winst in biodiversiteit quasi onbestaande is en dat heel wat vergroeningsmaatregelen hun doel voorbijschieten. Het verweven van landbouw en natuur is dus niet zo efficiënt. Een interessanter concept zou zijn om rond een natuurgebied een zone van extensieve landbouw te creëren als bufferzone, met daarachter een zone van intensieve landbouw, zodat alles meer gescheiden is. De huidige verweving is niet goed voor de landbouw, maar ook niet voor de natuur.

1.5. Wat met alternatieven?

Er zijn helaas weinig betrouwbare cijfers om momenteel te evalueren of alternatieve landbouw nu milieuvriendelijker of duurzamer is dan intensieve landbouw. De beschikbare cijfers zijn in elk geval eerder contra-intuïtief. De milieu-impact van biolandbouw is niet beter en in sommige gevallen zelfs slechter dan intensieve landbouw. Macro-economisch bekeken brengt bio-landbouw zoals hij vandaag wordt bedreven, per oppervlakte 25 percent minder op dan intensieve landbouw. Dat betekent macro-economisch dat biolandbouw behoefte heeft aan een grotere landbouwoppervlakte die er helaas niet is, tenzij het ten koste gaat van een groter natuurbeslag. De winst aan biodiversiteit per perceel zou op wereldschaal dus verloren gaan door het verlies aan biodiversiteit wegens het noodzakelijk inruilen van natuur voor landbouwgrond. Met eenzelfde argumentatie kunnen ook vragen worden gesteld bij de huidige 'agroforestry'.

Door het gebrek aan betrouwbaar cijfermateriaal moeten vele vormen van alternatieve landbouw momenteel nog worden beschouwd als een soort kweekvijver voor systemen die op termijn mogelijk in de grotere landbouwproductie kunnen worden geïntegreerd.

2. Uiteenzetting door Tessa Avermaete, postdoctoraal onderzoeker, faculteit Bio-ingenieurswetenschappen KU Leuven, afdeling Bio-economie

2.1. Wat is een duurzaam eetpatroon?

Tessa Avermaete stelt dat men moeilijk zinnig kan spreken over duurzame voedselproductie als men ook niet focust op de consumptiezijde.

Een duurzaam voedingsproduct op zich bestaat niet. Dat moet steeds worden gezien in een breder voedselpatroon op lange termijn. De consumptie wereldwijd is niet eerlijk verdeeld en is ook niet gezond. In het noordelijk halfrond eten we gemiddeld gezien allemaal te veel, al gaat het in Scandinavië, waar de welvaart erg hoog ligt, wel al de goede richting uit. In de recente discussies over de nieuwe voedseldriehoek werd terecht de nadruk gelegd op gezonde voeding, maar werd minder gefocust op het teveel aan voedsel dat wij in de westerse maatschappij consumeren.

De essentie van een duurzame maaltijd begint bij een beperkt aankoopgedrag. Koop dus enkel het voedsel aan dat je echt nodig hebt, wat ongeveer neerkomt op tweeduizend kilocalorieën per dag, afhankelijk van de fysieke prestaties die moeten worden verricht. Op deze wijze hoeft men ook geen voedsel weg te gooien en is men qua duurzaamheid al een eind op weg.

Een tweede aspect is rekening houden met de wijze waarop het voedsel werd geproduceerd en de manier waarop het bij de consument wordt gebracht. Voedsel legt immers een hele weg af voor het op je bord komt. Als voedsel van de andere kant van de wereld komt is dat niet erg duurzaam. Het moet bijvoorbeeld langer worden vervoerd en gekoeld dan dezelfde producten die dichterbij de consument worden geproduceerd. Ook bij biologische voeding moet dit aspect mee in rekening worden gebracht.

Als derde aspect kan men dan nadenken of de landbouwer wel een eerlijke prijs voor zijn product krijgt. Dat geldt zowel voor binnenlandse producten als voor producten uit ontwikkelingslanden.

Of een alternatief voedselsysteem ook duurzaam is kan gewoon worden nagegaan door het afchecken van de drie aspecten van een duurzaam eetpatroon die reeds werden toegelicht. Het aankopen van lokale producten is prima, maar ook hier moet men erop letten dat er geen voedsel wordt verspild. Daar heeft men een duidelijk beeld van in het eigen huishouden, maar cijfers over verspilling bij productie en verwerking zijn ook op lokaal vlak moeilijk te vinden.

Ook bij alternatieve voedselsystemen moet men zich net als bij andere voedselsystemen ook de vraag stellen of de producent een eerlijke prijs krijgt voor zijn product.

De Vlaming eet nog altijd te veel vlees, ongeacht welk soort vlees het is. Er is nood aan een coherente communicatie die niet te veel versnipperd is. Boodschappen van algemeen nut met een groot stuk vlees, frietjes en een klein blaadje sla worden enkele dagen later gevolgd door andere boodschappen van algemeen nut over de nood aan gezonde voeding. Dat is op zijn minst vatbaar voor verbetering en een betere stroomlijning als de boodschappen dan toch van openbaar nut zijn.

Vlees heeft een grote voedingswaarde. Wie vlees uit zijn menu schrapt moet dus op zoek naar alternatieven. Dierlijke en plantaardige eiwitten zijn niet zomaar met elkaar te vergelijken en niet iedereen weet dat men dan op zoek moet gaan naar hoogwaardige eiwitvervangers. Enige educatie en communicatie is op dit vlak zeker vereist. Er is bovendien nood aan bijkomend wetenschappelijk onderzoek naar alternatieve eiwitten zoals bijvoorbeeld insecten of algen.

2.2. Wat is een goed voedselbeleid?

Vlaanderen is geen eiland maar bevindt zich qua voedselbeleid in een globale wereld. Er moet worden ingezet op biodiversiteit, en als we daarvoor kiezen moet het evidencebased zijn, gestoeld op cijfers en wetenschappelijke kennis en niet op een eenvoudig buikgevoel.

Een goed voedselbeleid betekent ook een eerlijke prijs voor landbouwproducten. Het feit dat men subsidies moet geven aan landbouwers betekent dat het systeem niet werkt. Een goed functionerende markt vraagt samenwerking in een keten, met aandacht voor het belang van iedere schakel. Het belang van een goed ketenoverleg kan dan ook moeilijk worden overschat, net als de coherentie over de beleidsdomeinen heen. Er is dus respect nodig voor elkaars beleid, maar ook coherentie en het op elkaar afstemmen van de beleidsdomeinen.

2.3. De toekomst van de Vlaamse voedingsketen

Dit aspect kan in het verdere debat zeker nog aan bod komen. Belangrijk is in elk geval dat er keuzes worden gemaakt en dat beslist wordt waarop verder wordt ingezet. Een evidencebased beleid, gesteund op wetenschappelijk onderzoek en met een duidelijke en correcte communicatie naar het brede publiek is in elk geval noodzakelijk.

2.4. Is er nog toekomst voor de Vlaamse boer?

Het landbouwbeleid is volop in transitie. Risicomanagement is daarbij zeer belangrijk want het inkomen van de landbouwer is van talrijke en vaak onvoorspelbare factoren afhankelijk. De risico's liggen niet alleen in klimaatverandering. Er zijn bijvoorbeeld ook politieke factoren als een boycot, handelsbelemmeringen, prijsveranderingen in productiefactoren en concurrerende teelten op andere plaatsen. In principe kan elk product dat in Vlaanderen wordt geproduceerd, op een andere plaats goedkoper worden gemaakt wegens onze hoge loonkost en onze geografische ligging. Het is dus noodzakelijk dat we ons landbouwbeleid goed organiseren zodat het op een leefbare manier kan worden behouden.

De kennisdoorstroming is hierbij zeer belangrijk. Het European Innovation Partnerschap doet alvast voortreffelijk werk met het samenbrengen van onderzoekers en mensen uit de praktijk. Investeren in dialoog is belangrijk.

2.5. Een persoonlijke Vlaamse toekomstvisie

Wannes Keulemans verwijst naar de slides waar onder deze titel een aantal discussiepunten worden opgesomd. De meeste elementen spreken voor zich en kunnen in het debat eventueel verder worden uitgediept. De vraag "Moeten we bio subsidiëren?" is wat verkeerd geformuleerd. Eigenlijk zou er moeten staan "Moeten we de biosector op een andere manier subsidiëren dan de klassieke landbouwsector, of is het op zich al dan niet noodzakelijk om de landbouwsector te subsidiëren?".

Een interessant aandachtspunt is in elk geval dat de communicatie over landbouw nog heel weinig vanuit de sector zelf wordt opgestart. Meestal zijn het drukkingsgroepen of journalisten die over landbouw schrijven, en niet altijd op de meest deskundige of betrokken manier. Daarom is het noodzakelijk dat vanuit de ervaring en deskundigheid van de landbouwsector zelf meer belang aan communicatie wordt gehecht. Het zelf meer in handen nemen van de communicatie lijkt daarbij aangewezen.

3. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

Danielle Godderis-T'Jonck informeert op welke wijze de Vlaamse Regering invloed kan uitoefenen op de teelt van de diverse gewassen in Vlaanderen. Er kan gestreefd worden naar biodiversiteit, doch wie, wat, waar, wanneer en op welke gronden?

Er is een groeiende wereldbevolking maar ook een toegenomen voedselproductie. De hoeveelheid voedsel die per persoon beschikbaar is, ligt hoger dan in het verleden. Naast de hoeveelheid beschikbaar voedsel stelt zich ook de vraag naar kwaliteit en diversiteit. Heeft iedereen in Vlaanderen toegang tot voldoende kwalitatief en gevarieerd voedsel?

Tussen 1985 en 2005 is de productie van landbouwgewassen met 28 percent gestegen, terwijl er slechts een toename van 2,4 percent was van de teeltoppervlakte.

Dat wijst op een meer intensieve landbouw, waarbij de vraag kan worden gesteld waar de balans ligt tussen landbouwopbrengst en milieubelasting.

Teelttechnieken en rasveredeling zorgen voor een hogere vleesproductie. Het vlees uit onze contreien is gecontroleerd en is traceerbaar. In andere landen is dat minder het geval. In welke mate voeren we in Vlaanderen nog dierlijke voedingsproducten in uit streken waar er geen controle is op de kweek? Ontstaan hierdoor geen overschotten in Vlaanderen? Wat is de reden van deze invoer?

Welk standpunt neemt Vlaanderen in tegenover ggo's? Blijkbaar is West-Europa eerder aarzeland tot contra. Waarom verschilt deze houding met andere continenten?

Er werd gewezen op het onevenwichtige voedselpatroon met overconsumptie van vlees in de meeste landen van West-Europa. Op welke wijze komt men tot innovatieve manieren om zowel de consumptie als de productie van meer groenten en fruit te realiseren?

Duurzame voeding moet milieuvriendelijk worden geproduceerd, maar daarmee ligt het product nog niet bij de consument. Op welke wijze berekent men de extra belasting voor het milieu van transport en verpakking? Wat met de omschakeling van de intensieve veeteelt? Andere elementen zijn een gezond voedingspatroon en eerlijke prijzen voor de producent. Hoe werkt Vlaanderen daaraan mee? Is fair trade op zich wel eerlijk als concurrent op een vrije markt?

Is het bestaan van 'community supported agriculture' of door de gemeenschap ondersteunde landbouw wel voldoende bekend bij de bevolking?

Soja is een bron van eiwit en kan eventueel de overconsumptie van vlees afremmen. Is het aangewezen om in onze minder gunstige klimatologische omstandigheden toch eigen soja te kweken, of moeten we zorgen voor correcte invoer? En wie is momenteel bereid om insecten en algen te eten als bron van eiwitten?

Beschikbare cijfers wijzen op een totaal aan voedselverlies en -verspilling van 1 kg per dag per persoon? Lijkt nudging efficiënt om hieraan te verhelpen?

De wereldwijde handel in landbouwproducten neemt toe. Hoe stimuleert Vlaanderen de landbouw om nicheproducten te telen en zo een beter inkomen te bewerkstelligen? Welke nicheproducten komen het beste in aanmerking?

Er zijn in Vlaanderen steeds minder boeren. Bestaat er een strategie om het aantal boeren terug te laten stijgen om niet in een kritische massa te vallen? Gezond ondernemen en investeren in innovatie zou de standaard moeten worden bij startende boeren. Hoe kan het beleid dit faciliteren?

Een integrale aanpak over de hele voedselketen is noodzakelijk. Houdt Vlaanderen daar op dit ogenblik reeds voldoende rekening mee?

Hermes Sanctorum-Vandevoorde mist in het discours het voor hem belangrijke aspect dierenwelzijn. Is dat geen gebrek in de analyse of wordt dit bewust buiten het aspect duurzaamheid gehouden?

Het is niet de eerste keer dat de stelling wordt geponeerd dat landbouw en milieu niet samengaan. Die stelling wordt best goed onderbouwd, want momenteel wordt ingezet op milieuvriendelijke landbouw, terwijl anderen zeggen dat men daar voorzichtig moet mee omspringen omdat de landbouwsector reeds stevig

onder druk staat. Wat moet er precies veranderen? Welke maatregelen zijn contraproductief?

De consumptie van vlees zal vermoedelijk altijd wel aanwezig blijven in het gemiddelde eetpatroon. Het is immers een utopische gedachte dat iedereen vegetariër of veganist zal worden. Mede daarom is Hermes Sanctorum-Vandevoorde een grote aanhanger van in-vitrovlees. Wat is het potentieel van deze sector? Wanneer kan er een commerciële uitrol gebeuren?

Bart Dochy prijst de multidisciplinaire aanpak met wetenschappers vanuit de meest diverse sectoren, inclusief de maatschappelijke benadering zoals die door de landbouwers zelf wordt gevoeld. Het beeld dat extensieve landbouw duurzamer zou zijn dan intensieve landbouw wordt krachtig bijgesteld. Dat geldt ook voor het beeld dat grootschalige landbouw niet duurzaam zou zijn. Het beeld dat kleinschalige landbouw automatisch duurzamer zou zijn wordt eveneens bijgesteld. Er zijn immers tal van factoren die hier een rol in spelen, wat de landbouwers maar al te goed beseffen. Een wetenschappelijke macrovisie op de landbouw is in elk geval noodzakelijk om een objectieve discussie over de toekomst van de landbouw mogelijk te maken.

We staan aan de vooravond van een hervorming van het Europees landbouwbeleid. Het boek spreekt uitdrukkelijk over een 'rationeel' Europees landbouwbeleid, onafhankelijk van drukkingsgroepen. Kunnen de sprekers daar meer toelichting bij geven en verklaren waarom het woord 'rationeel' hier zo belangrijk is?

Francesco Vanderjeugd hoorde een evenwichtig betoog en een positief verhaal in de juiste context die de polarisatie overstijgt. Landbouworganisaties leveren reeds heel wat inspanningen om de consument een blik achter de schermen te gunnen en de communicatie over de landbouwsector te verbeteren. Zij tonen reeds lang dat dankzij allerhande innovaties de intensieve landbouw ook duurzaam kan zijn.

Het Vlaams Parlement toonde reeds zijn bezorgdheid over voedselverliezen en keurde op 17 december 2014 het voorstel van resolutie betreffende voedselverspilling en onnodige voedselverliezen goed (*Parl.St.* VI.Parl. 2014-15, nr. 163/1). Hoe breed gaan de wetenschappers in het meten van voedselverliezen? Worden oogstmislukkingen daar ook bij gerekend of gaat het enkel om verliezen na de productie? Ggo's kunnen mogelijk een bijdrage leveren in de preventie en het resistent maken van bepaalde gewassen tegen ziektes waardoor voedselverliezen worden voorkomen en de productie kan worden opgedreven. Vanuit deze visie moet Europa mogelijk iets toleranter omspringen met ggo's. Amerika en Azië zijn op dit vlak veel soepeler waardoor Europa achterblijft. Europa investeert veel in onderzoek en de ontwikkeling van technologie, maar door een stugge houding inzake erkenning van ggo's wordt veel energie verloren. Minister Joke Schauvliege heeft hierover een meer open visie en hopelijk kan zij hiervoor in Europa medestanders vinden.

Bart Caron kan zich terugvinden in de grote ideeën van het boek en de artikelen die hierover ook reeds vroeger werden gepubliceerd. Hij heeft enkel een aantal vragen om verduidelijking.

Qua landgebruik lijkt intensieve veeteelt beter dan extensieve veeteelt. Is dit louter een economische benadering vanuit de verhouding productiviteit tegenover het aantal hectaren oppervlakte dat wordt gebruikt, of wordt hier ook een ecologische benadering in betrokken? De twee dimensies zijn immers niet noodzakelijk elkaar versterkend.

Kunnen de onderzoekers dieper ingaan op het aspect agro-ecologie dat in de toelichting enkel zijdelings werd aangehaald?

Moet de analyse van de Vlaamse landbouw worden gelezen als een positieve of eerder als een kritische beoordeling?

Jos De Meyer erkent het produceren van voldoende voedsel voor de wereldbevolking als globale doelstelling van de landbouw. Dit moet worden gekoppeld aan een voldoende zekerheidsgarantie. De onderzoekers benaderen deze doelstelling terecht vanuit een objectieve wetenschappelijke hoek en weren daarbij de emotionele motieven. Daardoor overstijgen ze een aantal begrippen die vaak als tegengesteld worden ervaren: biolandbouw versus gangbare landbouw, grootschalig versus kleinschalig, biodiversiteit versus intensieve landbouw.

Er werd gesteld dat het aantal Vlaamse landbouwbedrijven niet onder de kritische massa mag dalen want anders dreigen de kenniscluster en verwerkingscluster op termijn te verdwijnen. Het verdwijnen van deze clusters zou werkelijk dramatisch zijn voor de uitstraling van de Vlaamse landbouw en de uitstraling die hij heeft tot ver over de landsgrenzen.

4. Antwoorden van Wannes Keulemans en Tessa Avermaete

Wannes Keulemans stelt vast dat er heel wat vragen werden gesteld die binnen het bestek van een korte commissievergadering niet allemaal te beantwoorden zijn. Hij stelt voor om reeds op de belangrijkste topics te antwoorden. Verdere aanvullingen zullen op een later tijdstip aan de commissieleden worden bezorgd.

Het onderzoek werd vooral gevoerd vanuit de benadering van duurzaamheid. Dat betekent inderdaad voldoende voedsel produceren, maar hiervoor zijn er verschillende alternatieven. Dat betekent dat het niet zinvol is om ze diametraal tegenover elkaar te plaatsen. Een beleid moet rationeel worden gevoerd en gebaseerd zijn op betrouwbare cijfers. Indien men bijvoorbeeld opteert voor meer biodiversiteit, moet worden onderzocht wat dat precies inhoudt, op welke wijze men dat wil realiseren en of er alternatieve wegen zijn om hetzelfde doel te bereiken. Het probleem daarbij is dat er over heel wat elementen momenteel geen goede cijfers beschikbaar zijn. De cijfers over voedselverliezen en voedselverspilling zijn maar zo goed als de overheden die de cijfers aanleveren. Toch is het duidelijk dat er op het niveau van de productie reeds heel wat verliezen aanwezig zijn. In ontwikkelingslanden is dat probleem meer aanwezig dan bij ons. Het gaat dan over verliezen na het oogsten, door bijvoorbeeld schimmelinfecties, ongedierte dat de oogst mee opeet, inefficiënt transport waardoor het voedsel niet tijdig ter bestemming geraakt en dergelijke.

Een ander aspect is dat heel veel van de potentiële productie in ontwikkelingslanden verloren gaat door gebrekkige kennis en beperkte landbouwtechnieken. Hier kunnen ggo's meer dan bij ons voor een toenemende productie zorgen. Katoen kan bijvoorbeeld worden getransformeerd met een stoffenhouten bacterie die trouwens ook in de biologische landbouw wordt gebruikt. Hierdoor maken de planten zelfstandig een soort insecticide aan waardoor soms een hele oogst van vernietiging kan worden gered. Uiteraard is het zaaizaad duurder want geproduceerd door een multinational die er uiteraard iets wil aan verdienen. Veel landbouwers in ontwikkelingslanden kunnen dit niet betalen. Burkina Faso heeft dit probleem opgevangen door een microkrediet te verstrekken. Met de lening konden landbouwers de transgene zaden aankopen, waardoor de katoenproductie op twee jaar tijd verdubbelde. Samen met de nodige voorlichting en het verzorgen van de infrastructuur kon een groot deel van de katoen succesrijk worden geëxporteerd en zorgde dit voor een verhoging van de inkomsten. Op eenzelfde wijze kunnen ggo's voor een verhoging van de voedselproductie

zorgen, maar zoals in het voorbeeld reeds werd aangehaald moet het telkens gaan om een uitgedokterd plan op langere termijn met begeleidende maatregelen, en niet om op zichzelf staande acties.

Tessa Avermaete pleit eveneens voor een rationeel debat gebaseerd op cijfers. 'Community supported agriculture' is een zeer interessante tool om te kijken naar een nieuw financieringsmodel voor de landbouw. Bij een CSA-bedrijf betaalt de deelnemer vooraf een vast bedrag voor een deelname in de oogst, ongeacht of de oogst achteraf al dan niet meevalt. Hiermee wordt het risico voor de landbouwer voor een groot deel afgedekt en heeft hij dus een vast inkomen. De vraag is wel of een deelnemer die geen groenten of fruit heeft gekregen ondanks een bepaalde inleg, het volgende jaar opnieuw bereid zal zijn om deel te nemen. In België betreft het een dertigtal bedrijven die een maximum van honderd tot tweehonderd consumenten hebben. Het is voorlopig dus een heel beperkte vorm van landbouwfinanciering, maar het is in elk geval een leuk alternatief.

De ondertitel van de slides is niet toevallig 'de onvolmaakte waarheid'. Wat vandaag een realiteit is, kan morgen anders zijn. We moeten de consument dus kritisch leren kijken. Bepaalde producten of technologieën kunnen morgen een betere keuze zijn dan vandaag. Een gps-gestuurde tractor lijkt op het eerste gezicht niet duurzaam tot de cijfers worden bekeken. Hij ploegt of spuit niet meer dan nodig en werkt dus veel efficiënter dan een handgestuurde machine.

De vraag werd ook gesteld of iedereen in Vlaanderen toegang heeft tot gezond voedsel. Zelfs met een minimuminkomen is een gezond en duurzaam voedingspatroon financieel haalbaar, maar in elk geval ligt de drempel veel hoger dan bij een ruimer inkomen.

Het is belangrijk dat de overheid het goede voorbeeld geeft qua gezond en duurzaam voedingspatroon. De school- en overheids catering kunnen sterk worden verbeterd naar het voorbeeld van Scandinavische landen waar gezonde voeding een evidentie is geworden. Ook in Ierland wordt in de scholen geen koek of chocolade meer toegelaten. Ook geen chips op een verjaardag. Het opvoeden van kinderen met een gezond en duurzaam voedingspatroon is een garantie op toekomstig succes.

Op de opmerking van Danielle Godderis-T'Jonck dat de scholen niet altijd bereid zijn om frisdranken uit de scholen te bannen wegens de inkomens die hieruit worden gehaald, antwoordt Tessa Avermaete dat dit eigenlijk een goed voorbeeld is. Als alle betrokkenen rond de tafel gaan zitten en met hun eigen visie aan een open debat deelnemen, komt er gegarandeerd een werkbare oplossing uit de bus. Op een ruimere schaal is het evident dat de voedingssector als belangrijke sector in Vlaanderen winst moet maken. Het is even evident dat een landbouwer streeft naar een leefbaar inkomen, dat consumenten streven naar betaalbare en gevarieerde voeding enzovoort. Breng iedereen samen en zoek naar oplossingen.

Jos De Meyer besluit als commissievoorzitter dat het gangbare debat vatbaar is voor verbetering. Het pleidooi voor een rationele benadering opent mogelijkheden voor het overstijgen van polarisatie. Samen debatteren, elk vanuit zijn eigen visie maar op basis van objectieve cijfers, opent nieuwe mogelijkheden voor een duurzame voedselproductie en voedselzekerheid.

Jos DE MEYER,
voorzitter

Danielle GODDERIS-T'JONCK,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

CSA	Community supported agriculture
ggo	genetisch gemodificeerd organisme
gps	global positioning system
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven